

Lesekommisjonen

Notat

Til: Lesekommisjonen

Fra: Sekretariatet

Saksnr.:

Særskilte tilrettelegginger for å få til lesing

Lesekommisjonen får besøk av Dysleksi Norge og Statped til bolken «inkluderende lesing». I dette notatet skriver vi kort og ikke utfyllende om særskilte tilrettelegginger og litt bakgrunn om de to virksomhetene vi får besøk av.

For alle disse elevgruppene, er det nødvendig med særskilte tilrettelegginger for å få til lesing. Det kan være tilrettelegging av læringsmiljøet og tilgang på hjelpemidler og digitale læremidler. Det er viktig at barnehage/skole, hjelpemiddeltjenesten (NAV) og noen ganger også helsetjeneste spiller på lag.

Dysleksi og DLD

Dysleksi er alvorlige og vedvarende vansker med lesing og skrivning som oppstår uavhengig av intelligens og opplæringsforhold. Barn og elever med dysleksi har hovedsakelig problemer med nøyaktig og/eller flytende lesing av ord og tekst, og strever også med rettskriving. Dysleksi henger vanligvis sammen med fonologiske vansker, og de kan ha vansker med å oppdage hvordan ord er bygd opp av enkeltlyder. Personer med dysleksi kan ha et svakt verbalt korttidsminne. Man regner med at omtrent 5 – 8 prosent av befolkningen har dysleksi.

I begynneropplæringen kan barn med lese- og skrivevansker streve med å forstå det alfabetiske prinsippet: at ord kan deles opp i lyder, og at bokstavene representerer disse lydene. Noen lærer seg flere bokstaver, men skjønner ikke hvilken funksjon de har.

Disse barna kan stagnere i en tidlig fase av leseutviklingen, der de “leser” ved hjelp av visuelle holdepunkter. Dette innebærer at de prøver å huske hvordan ord ser ut, ved for eksempel å se på bokstavformer og lengden på ordet. Det er derfor vanskelig for dem å avkode ukjente ord.

De fleste elever med dysleksi, uten andre vansker, lærer seg etter hvert å lese. Likevel vil lesingen ofte være unøyaktig med mange feil, og noen gjetter mye når de leser. Noen leser nøyaktig, men avkodingen går sakte og er anstrengende.

Elever med dysleksi har ofte behov for teknologiske hjelpemidler, som talesyntese og rettskrivingsprogrammer i kombinasjon med digitale læremidler. Læremidlene må være universelt utformet, slik at elevene kan bruke hjelpemidlene sine.

DLD – «developmental language disorder» (tidligere kalt spesifikke språkvansker) beskriver alvorlige og vedvarende vansker med å forstå og / eller uttrykke språk. Vanskene kan ikke forklares med andre forhold. Det innebærer et misforhold mellom språklige ferdigheter og barnets fungering på andre utviklingsområder. DLD kan opptre sammen med andre typer vansker, som lese- og skrivevansker, språklidvansker/fonologiske vansker, matematikkvansker, atferdsvansker og vansker med oppmerksomhet og konsentrasjon. Man regner med at omtrent syv prosent av befolkningen har DLD.

Barn og elever med DLD trenger å starte med ord-, kommunikasjons- og lydlære fra tidlig alder, gjennom lek, lyd- og ord-øvelser i barnehagen og ekspressiv grammatikk, fonologi og muntlig tale med tanke på leseforståelse i skolen. Undervisning i smågrupper kan ha god effekt. Det er sentralt at tiltakene må være basert på hvert enkelt barns individuelle behov. Det kan være fare for at DLD ikke oppdages hos barn med flerspråklig bakgrunn, ettersom DLD kan forveksles med språkproblemer.

Det er viktig at lese- og skrivevansken oppdages tidlig, slik at elevene kan få tilpasset opplæring og individuelt tilrettelagt opplæring. Intensiv opplæring i lesing og skriving er et aktuelt tiltak. Det finnes flere kartleggingsverktøy for å avdekke lesevansker.

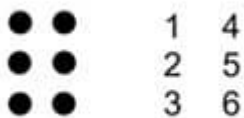
(Kilde: [Kunnskapsoversikt spesifikke språkvansker](#), Rambøll 2016, [Språkvansker gir også matteutfordringer](#), SpedAims og [Udir.no](#))

En ny rapport fra Dysleksi Norge [Kompetansestatus 2 – Skolenes oppfølging av elever med lese- og skrivevansker, matematikkvansker og språkvansker \(2026\)](#) viser at lærere sier at de har lært lite om lese- og skrivevansker, matematikkvansker og språkvansker gjennom sin lærerutdanning. Likevel er lærerne ganske trygge på at de klarer å fange opp elever med lesevansker og gi dem god hjelp. Rapporten peker imidlertid på en liten bedring i kompetansesituasjonen. Rapporten gir også innsikt i hvordan skolelederne vurderer behov og praksis i skolen. 86 prosent oppgir at de utreder elever for å få et best mulig bilde av elevens læringspotensial – uavhengig av om det foreligger behov for vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring. 61 prosent av skolelederne anslår at elever med dysleksi, dyskalkuli og DLD har behov for intensiv opplæring, men over halvparten av skolelederne mener at mange av elevene som trenger dette tiltaket, ikke får det. Et flertall av rektorene (70 prosent) mener at de å fjerne digitale enheter på de tidligste trinnene kan være uheldig sett i et inkluderingsperspektiv.

Barn og elever med synsnedsettelse

En viktig del av leseopplæringen for blinde og sterkt svaksynte, er å lære punktskrift (Braille). Elever som er blinde eller sterkt svaksynte, har i henhold til opplæringsloven §3-5 rett til nødvendig opplæring i punktskrift, opplæring i bruk av tekniske hjelpemidler og opplæring i mobilitet.

Punktskrift er et skriftsystem som er laget for å kunne leses med fingrene. Skriftegnene består av opphøyde punkter som avkodes taktilt ved en lett berøring med fingerputene. Cellens størrelse passer akkurat under fingerputen, der sansecellene sitter tettst. Punktskrift brukes for å gjengi blant annet bokstaver, tall, skilletegn, matematiske tegn og symboler, eller musikknotasjon og sjakknotasjon. Punktskriftsystemet tar utgangspunkt i en celle med seks opphøyde punkter:

De fleste som leser punktskrift, leser ett og ett tegn om gangen, før de setter tegnene sammen til ord og setninger. Lesehastigheten kan derfor bli langsommere. Målet med opplæringen i punktskrift, er at eleven utvikler lese- og skriveferdigheter som samsvarer med elevenes generelle modning og faglige utvikling. Leselist er et elektronisk hjelpemiddel som oversetter tekst fra skjerm til punktskrift i sanntid, noe som gjør det mulig å lese og skrive digitalt innhold taktilt.

Mange har glede av lydversjoner av bøker og læremidler, Digitale læremidler må være universelt tilrettelagte, brukeren må få tekstalternativer for innhold som ikke er tekst, ha tekst til video og synstolkning av bilder, illustrasjoner, grafer og lignende. Dette gjør også at blinde elever kan møte på mer tekst enn seende elever.

Statped har ressurser og materiell om [synsnedsettelse](#) og utvikler læremidler på punktskrift og [skolelydbøker](#).

Les mer: [Hvordan forberede barnet på punktskrift? - Statped](#), [Begynneropplæring i punktskrift - Statped](#), [Opplæring i punktskrift når eleven også bruker synet - Statped](#)

(Kilde: [Udir.no](#), [Statped.no](#))

Barn og elever med nedsatt hørsel / tegnspråk

Barn og elever som er døve eller har nedsatt hørsel, har rett til opplæring i og på tegnspråk (opplæringsloven § 3-4). Norsk tegnspråk har egen grammatikk, struktur og kultur, og språket er likeverdig med norsk (språkloven § 7). Barn og elever med nedsatt hørsel har rett til opplæring i og på norsk tegnspråk. Rettighetene er forankret i barnehagelovens § 38 og opplæringslovens § 3-4 og § 6-3.

Opplæring i norsk tegnspråk betyr at eleven får opplæring i faget norsk tegnspråk. Eleven følger ellers de ordinære læreplanene. Faget norsk tegnspråk er både et språkfag og et kulturfag. Opplæring i faget norsk tegnspråk kommer i tillegg til den

ordinære timerammen og gir til sammen rett til et utvidet timetall på 967 timer i grunnskolen. Fordelingen av timer bør fastsettes i samarbeid med eleven og hjemmet. Opplæring i og på norsk tegnspråk betyr at eleven følger læreplanene for elever med tegnspråk. I fag uten egne læreplaner får eleven opplæring på norsk tegnspråk.

Norsk tegnspråk er ikke et skriftspråk. Man kan verken skrive eller lese norsk tegnspråk. I norsk tegnspråk skal elevene kunne avlese og produsere tegnspråktekst som grunnleggende ferdighet. Det betyr at elevene skal lære å avlese og produsere tegnspråktekster i faget norsk tegnspråk, og lære å lese og skrive norsk i faget norsk/norsk for elever med tegnspråk. Det er egne læreplaner for norsk tegnspråk, norsk for elever med tegnspråk, engelsk for elever med tegnspråk og drama og rytmikk.

Barn med nedsatt hørsel, får generelt ikke med seg like mye språk og samhandling som elever med normal hørsel, og dette vil også kunne gå ut over språkutviklingen og leseferdighetene. Lyttetrening er viktig for å støtte elevens språkutvikling. I leseopplæringen vil elevene kunne streve med fonetisk oppmerksomhet. Det står i læreplanen i norsk for elever med tegnspråk (2. trinn) at elevene skal leke med å utforske forholdet mellom språklyd og bokstav sammenlignet med forholdet mellom munnbevegelse og tegn i det tegnspråklige alfabetet.

Mange kommuniserer godt gjennom tale, mens andre veksler mellom tale og tegnspråk, avhengig av situasjonen. De fleste som bruker tegnspråk, er to- eller flerspråklige. Det er grader av hørselstap, og mange barn med nedsatt hørsel kan få støtte via høreapparat eller CI (cochlea-implantat) sammen med god tilrettelegging i klasserommet. Mange hørselshemmede velger å ikke ha opplæring i og på tegnspråk.

Det er generelt behov for mer kompetanse innen tegnspråk i Norge. Norsk tegnspråk har over flere år vært et prioritert område i videreutdanningsordningene innen Kompetanse for kvalitet, noe som betyr at alle kvalifiserte som har søkt på midler til videreutdanning, skal ha fått dette. Statped tilbyr deltidsopplæring i og på tegnspråk, for at elevene skal få mulighet til opplæring i et tegnspråklig miljø.

Les mer:

[Norsk tegnspråk - Statped](#), [Rettigheter for elever med nedsatt hørsel i grunnskolen og videregående opplæring | udir.no](#), [Læreplaner for elever med tegnspråk | udir.no](#), [Teiknspråk | udir.no](#), [Kort om norsk tegnspråk og norsk for elever med tegnspråk | udir.no](#), [Rammeverk for grunnleggende ferdigheter i tegnspråk | udir.no](#), [Nedsatt hørsel - Statped](#)

(Kilde: Udir.no og Statped.no)

Alternativ og supplerende kommunikasjon - ASK

Personer som helt eller delvis mangler talespråk, har behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) for å kommunisere med andre. Det kan være ulike årsaker som ligger bak behovet for ASK. Det kan være på grunn av medfødte diagnoser som cerebral parese, autisme, ulike syndromer, utviklingshemming, eller en ervervet skade. Målet er å gjøre det mulig for personen å uttrykke ønsker, behov, tanker og følelser, og å delta i sosialt samspill og læring.

Det er viktig at barn og elever med behov for ASK må få tilgang til nødvendige kommunikasjonsmidler, slik at de får mulighet til å utvikle språket, kommunisere, forstå, og gjennom dette få en mulighet til å mestre opplæringen. Barn og elever som helt eller delvis mangler funksjonell tale og trenger ASK, skal få bruke egnede kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmidler i barnehagen og opplæringen (barnehageloven §39 og opplæringsloven §11-12 og §19-7).

Denne gruppen barn og elever er svært heterogen, og de må ha tilgang til kommunikasjonsmidler og kommunikasjonsformer som passer deres behov. Dette må vurderes individuelt. ASK omfatter alle former for kommunikasjon som støtter eller erstatter tale. Dette kan være bruk av mimikk og gester, tegn-til-tale, taktile tegn og symboler, grafiske symboler og skrift.

Eksempler på kommunikasjonsmidler som kan være aktuelle for ASK-språklige er:

- grafiske symboler på tematavler eller i kommunikasjonsbok
- talemaskin – en avansert datamaskin eller nettbrett med syntetisk tale
- alfabetavler
- skrive i bok/på tavle
- talebokser
- taktile symboler – tredimensjonale symbol som kan berøres med hendene

Mange vil kunne lære å lese og skrive vanlig tekst, mens andre vil alltid være avhengig av en alternativ kommunikasjonsform. Det er viktig at man ambisjoner for elevene, at de får tilgang til og opplæring i ord (symboler, tegn eller håndtegn) og alfabetet. (Kilde: Statped.no)

Det finnes ikke en felles symbolbank i Norge i dag. NAV anskaffer symboler med lisens fra ulike kommersielle leverandører. En ny rapport fra Norsk regnesentral, [Demokratisk tilgang til ASK-symboler i Norge](#) (Heimstad-Bergseng, Viddal, Salinas), peker på at tilgangen til grafiske symboler oppleves som tungvint og lite tilgjengelig, og at det er økonomiske barrierer for om man får tilgang. Det etterspørres en åpen og gratis tilgang til et grafisk symbolspråk i Norge, slik de har i Spania og Sverige.

Om Dysleksi Norge og Statped

Dysleksi Norge er en medlemsorganisasjon for alle med lese- og skrivevansker, matematikkvansker og språkvansker. De jobber for at alle skal få riktig hjelp i skole og arbeidsliv. Blant deres kampsaker er bedre utredningspraksis som sørger for at de som trenger hjelp, både blir fanget opp og fulgt opp, og at det skal være klare og tydelige rettigheter til tilrettelegging i skole og høyere utdanning. Blant deres tiltak er «dysleksivennlig skole», hvor de bidrar til å skape gode læringsmiljøer, kompetanse og oppfølgingssystemer i skoler.

Statped er et direktorat som gir tjenester og kompetanse til kommuner og fylkeskommuner. Statped har særskilt kompetanse på små og særlig spesialiserte områder hvor vi ikke kan forvente at kommunene har egen kompetanse. Statped gir

støtte til laget rundt de barna og elevene som har behov for tilrettelegging i barnehagen og opplæringen, og de gir også individuelle tjenester. Fagområdene deres er syn, hørsel, ervervet hjerneskade, kombinerte sansetap og døvblindhet, tegnspråk og ASK.